

Сања Голијанин Елез
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет у Сомбору

НАРАТИВНА ТИПОЛОГИЈА И ФУНКЦИОНАЛНО РАСЛОЈАВАЊЕ СТИЛОВА – СИНКРЕТИЗАМ АУТОБИОГРАФСКОГ ДИСКУРСА КАО ПОЛАЗИШТЕ ИНТЕГРАТИВНЕ НАСТАВЕ

Ајсџракиј: У епифанији уметничке форме дијалектички се прожимају и једна другу усмеравају све струје парадигматског и синтагматског тока. На основама жанровског синкретизма и духовне прожетости настају многа дела савремених писаца, наслућујући и чувајући одступнице „јутра мисленог“ ове књижевности за нараштаје. Трајност једног пута рецепције (*хоризониа очекивања*), кад је реч о савременој књижевности за децу и омладину и атипичним књижевним текстовима, огледа се и у временској дистанци са које посматрамо дијалогичност књижевног текста са духом времена и уопште сензибилитетом изграђеног литерарног укуса, те интелектуалном радозналошћу младог читаоца данас. У раду се говори о синкретизму аутобиографског исказа као полазишту интегративне наставе. На плану дефинисања аутобиографског дискурса непосредније се могу пратити аутобиографске матрице приче која улази у наративни дискурс романа за децу и омладину. Аутобиографски дискурс се у делима за децу непосредно веже за основе наслеђа, средине и непосредне активности појединца кроз *хроношој деињсџива*, а реализује се на различите начине – као читаво збивање које је аутобиографски утемељено или као фрагменти стварности интерполирани у фиктивни дискурзивни контекст. Синтетска поетичка исходишта су (у основи) ипак фикционалне пројекције књижевног света, док, на другој страни, аутобиографија остаје као извезан облик књижевно-научног фокусирања (који, парадоксално, управо тог тренутка постаје фикционално одређен као наратив, али и као културно-историјски документ са више или мање субјективним углом виђења). Поетичка парадигма се актуализује као интерпретативна херменевтика интегративних интенција у савременом наставном приступу аутобиографском делу Михајла Пупина.

Кључне речи: поетика савремене књижевности за децу и омладину, типови наратива, дискурс, аутобиографија, матрица, модел текста, интегративна настава.

Радовао сам се ићио сам коначно усџео да љреко Фарагеја и Максвела, уз љомоћ Хелмхолца, ошкријем сличности звука и свејлосџи, звука као шрејерења мајџерије, а свејлосџи као шрејерења елекџирицијџејџа.

(Михајло Пупин 1979: 195)

Аутобиографски дискурс у књижевности – од романескног хронопа детињства до синкретичке слике света (књижевно-научна матрица)

Свет стварности све више се као тема приповедне прозе повлачи пред скриптибилним светом дискурса (говора, текста), а од начина како читалац бива усмераван да прати динамизам развоја „значајне појединости“ (тропи / фигуре, хипограматизација) у тексту, од равни најмањих једи-

ница до обухватног поља симбола – пресудно зависи колико ће се један интерпретативни ток приближити стваралачком у актуализацији света деликатним интензивирањем почетне задивљености (естетског утиска) осветленим приступом њеном настанку (односно, генерисаном стваралачком постуку). На поетичком пољу наратологије и интертекстуалних методолошких кључева то је описана путања „стављања дела у покрет“ од *мимезе* до *дијетезе*, односно од мимезе као „референцијалне заблуде“ (Рифатер) до *семиозе* – као пут од значења до смисла.

Ваљана и поуздана методологија у науци и настави може да пружи ону неопходну подршку да читалац „на својим ногама“ (Б. Поповић) прође кроз свет *дијалоичности* и *вишегласности* дела (Бахтин) као онај „други“, као естетски осветлена и интелектуално радознала личност (попут дечака Марка као пројектованог саговорника Светлане Велмар-Јанковић). А сама прича у наносима својих морфолошких промена најуверљивија је када покаже да и у тој калеидоскопској структури трајно веже читалачку пажњу сећањем на *прасијуацију усменој приповедања*, упркос низу преобликовања те ситуације у писаном тексту. Тако се и *ријучални инхибициони приче* увек јавља оног тренутка када нас свет дела понесе ка етимолошкој задатоци самог појма приповетке (која корен речи има у прасл. *вјегјети* у значењу „знам јер сам видео“, дакле, непосредно је у вези са глаголом *видети*) (Иванић 2008: 421), што нам илустративно показује универзалну поетичку премису њене уверљивости, залог и ток развоја приче данас, у временима *приповедања на дигиталној мрежи*. У светлу нових методолошких путева и књижевних теорија¹, сам чин читања чини да књижевно дело очитује свој иманентно динамички карактер. У таквим методолошко-методичким околностима тумачења, читалац (ученик) следи различите перспективе које му текст нуди и међусобно усаглашава његова различита структурна обележја и „схематизоване аспекте“, а на тај начин он сам „*stavља delo u pokret*“ (Iser 2001).

На темељу претходних емпиријских истраживања у настави и потврђеног афинитета, али и недовољне упућености и разумевања савремене књижевности за децу и *аутистичних књижевних текстовова*², актуализоване

¹ Модерна наратологија углавном се одређује у два доминантна правца: оних којих наративност траже у елементима радње или приче (Бремон, Гремас, Амон, Тодоров) и оних, чисто књижевних теорија, који специфичност приповедног текста истражују у начину како је прича исприповедана, везујући своје анализе за језичку раван (Женет) и зато нема интердисциплинарно одређење у бартовском поимању структуралне анализе приповедања, већ је више усмерена ка интерпретативном моделу стилистичке критике, указујући на значењске импликације посебне организације језика у наративном тексту (Квас 2006).

² Аурел Божин и Вук Милатовић су 2009. године објавили резултате истраживања заснованих на испитивању и тестирању граница постигнућа, односно разумевања атипичног књижевног текста, који претпоставља виши ниво доживљавања и разумевања (модел текста је одломак из аутобиографије Михајла Пупина). Наводимо и 11 категорија или димензија разумевања које су вредноване у тесту: откривање редоследа догађаја; откривање значајних чињеница; закључивање на основу прочитаног; препознавање емоционалних ситуација, расположења; препозна-

су нове могућности књижевних истраживања, која разумевање књижевног развоја виде кроз однос између елемената у делу (*конструктивна функција*), кроз однос између врста и жанрова књижевних текстова (*књижевна функција*), те кроз однос књижевног низа са другим низовима (системима) у култури (функција књижевног низа – система) (Петковић 1990: 33).³

Жанровски систем српске књижевности кретао се по узусима класичне поетике жанрова од Аристотела до романтизма. Привремено склањање у контекст индивидуалног карактера појединачних књижевних дела са поимањем да је жанр само име и ништа више, заменила је поновна актуализација жанра од времена руског формализма наовамо. Троделна концепција књижевних родова и врста, као примећује Јован Деретић, не покрива потпуно поље књижевности, односно „у њу се не може сместити свако дело које се прихвата као књижевно“.

Говорећи о положају граничних врста у жанровском систему два троугла српске књижевности (вредносног и морфолошког), наглашено је да се управо у склопу књижевних теорија двадесетог века књижевност проучава као књижевна уметност, те је фикционалност доживљена као основно дистинктивно обележје по којој се књижевност разликује од других духовних творевина, Велек и Ворен не искључују већ дају другу визију постојања књижевно-научним врстама, а сам Деретић им види смисао у тријади вредносног типа:

Према томе, у књижевном пољу, поред средишњеј жанровској троугла који произлази из књижевности у ужем смислу, јавља се још један по положају који заузима, периферни жанровски троугао, којим се књижевност ошћара према другим областима духовној искушава, према историји, према философији и науци, према практичној делатности. (Деретић 1997: 131)

Анализом формативних образаца појединих жанровских скупина, Деретић закључује како је биографија роман о стварној, а роман најчешће биографија измишљене личности. Склад између књижевних тежњи и научних склоности одликује стил историчара Слободана Јовановића, али и аутобиографију физичара Михајла Пупина, иако је уважена чињеница да „популарно писана дела из природних наука нису књижевност у правом

вање описа ликова; уочавање визуелних слика; разликовање главних и споредних ликова; препознавање приповедања у првом лицу; одређивање значења реченица; одређивање значења текста и уочавање порука; уочавање лепих песничких израза. Истраживања су пошла и од чињенице да се у уџбеницима за млађи школски узраст налазе и сложенији текстови (виши ниво читања, доживљавања и разумљевања), без адекватног научног и методичког приступа и аргумента у уџбеницима. Анализа резултата је показала да су деца много успешније издвајала стилогена места у тексту у односу на способност праћења редоследа догађаја, као и издвајање других естетских категорија (читалачка компетентност да направи разлику између главних и споредних ликова, да препозна приповедање у првом лицу, да одреди значење и уочи поруку представљеног атипичног књижевног текста).

³ У примени теоријског приступа Петковић се посебно ослањао на дело Јурија Тињанова *Поетика. Историја лијературе (Поетика. Историја лијературы*, Москва, 1977).

смислу него научна проза која се служи неким елементима књижевности како би извесне тешко схватљиве истине приближила онима који нису специјалисти из одређене научне области“ (Деретић 1997: 132).

Као контрапункт овом изоштреном одређењу даље се резимира основни теоријски значај књижевно-научне врсте за разумевање највећег књижевног проблем – проблема укуса, односно проблема вредности. Уочавање књижевних, уметничких, естетских квалитета у делима која сама по себи нису ни књижевна ни уметничка, олакшава разумевање истих или сличних квалитета у чисто књижевном контексту (лирици, епизи и драми).

У склопу вертикално-спиралног организовања програмских садржаја у четвртој разреду ученици спознају, промишљају и прогледу поље *функционалних стилова*, различитих дискурзивних образаца који су utkани у полиморфност и вишеслојну поетичност текстова актуализованих кроз програмско истраживање. Функционално раслојавање и стилско усмеравање српског језика ученици непосредно истражују у контексту јасно постављених структурних, семантичких и композиционих сегмената лингвистике текста и његове поетичке задатости.

Наставни план за четврти разред основне школе пројектује извесну садржајну, књижевнотеоријску и стилсколингвистичку сазнајну основу у три диференцирана нивоа образовних стандарда и усклађених језичких, комуникативних, литерарних и читалачких компетенција. Тематско, жанровско и стилскоформативно разврставање књижевних текстова претпоставља и улазак у поље аутобиографске, путописне и мемоарске грађе као „књижевности изван песништва“:

Тешко је набројати све особине по којима се такви стили цене као књижевни стилови. Једна им је особина са свим другим стиловима књижевности заједничка: као све уметничке творевине, и айдејска књижевна дела имају моћ дочаравања. Она могу пре свега да вас остваре предео, минуле дане, човекову ситуацију, расположење. А да ли ће књижевно дело бити поетско, не зависи од његовог жанра... Један ванјеснички жанр, био то љубавно, дневник, хроника или ма који други, може да сачува свој облик, а да ипак остане и видљив. (Гартаља 2003: 231)

Јасна разграниченост дискурса која се препознаје у одређењу књижевноуметничког и научног стила, у овим формама постаје широко постављена и пролазна (протејска) граница у мозаичком преплету дискурса актуализованих као „књижевна гледишта на научну тематику“. При томе, наратолошка основа се не распознаје на динамичном односу фабула / сиже – прича / дискурс колико се у хронолошком обједињавању живота тежи ка минуциозном смењивању приповедачког са фигуром описа, поетским пасажима, историјском и документарном грађом и есејистичким поентирањима доминантних тематских полазишта и приповедних ситуација научноковог животописа:

Однос уметничке прозе према научној прози важан је за теорију књижевности како због порijekла уметничке прозе у прозним обlicима књижевног изражавања

onog vremena, koje još nije poznavalo znanosti u današnjem smislu riječi, tako i zbog suvremenog prodora znanosti i znanstvenog načina izražavanja u sve oblasti ljudskog života i sve načine izražavanja. Brojna znanstvena djela mogu se čitati kao umjetnička djela i obrnuto, jer samo u određenom broju slučajeva i tek u nekim književnim epohama, možemo utvrditi nesumnjive karakteristike znanstvenog ili nesumnjive karakteristike umjetničkog načina izražavanja. (Solar 2012: 195)

Управо се на плану дефинисања аутобиографског дискурса непосредније могу пратити аутобиографске матрице приче која улази у наративни дискурс романа за децу и омладину (аутобиографски дискурс се у делима за децу непосредно веже за основе наслеђа, средине и непосредне активности појединца кроз *хронолошом дејствијем*, а реализује се на различите начине – као читаво збивање које је аутобиографски утемељено или као фрагменти стварности интерполирани у фиктивни дискурзивни контекст) као исходиште у основи ипак фикционалне пројекције књижевног света, док, на другој страни, аутобиографија опстаје као изванредан облик књижевно-научног фокусирања живота изузетне / знамените личности (који, парадоксално, управо тог тренутка постаје фикционално одређен естетском релацијом аутор – јунак као наратив, али и као културно-историјски документ са више или мање субјективним углом виђења).

Са наратолошке тачке, заокруженост и целовитост аутобиографског ишчитавања живота заснива се на уланчавању догађаја у један низ, чиме се испуштањем споредних у непосредну близину доводе догађаји који у тако представљеној динамичној сукцесији нису били (оса селекције), па се на нов начин и контекстуализују и добијају значења које не само да нису имали већ их нису ни могли имати у тако представљеном (псеудо)каузалном следу. По тако одређеној кохерентности и сложености грађе, аутобиографска проза се приближава фикционалној (не остварујући никад фикционалну осу комбинације). Аутобиографски дискурс неминовно води ка преиспитивању основних наративних узуса: питање селекције приказаних догађаја непосредно се веже за основне интенције ауторско/приповедачког раслојавања лика и прототипске (историјске) личности, као и за основно проблематизовање фикционалности у непосредној перцепцији наратива. Ова сложена питања Бахтин дефинише изван крутог научног (и коначног) прецизирања, уводећи и овде појам *дијалоичности* (друштвени статус речи – темељ творачког јединства истраживања стилистике жанра) као пресудан за аналитичко промишљање типолошких премиса аутобиографског дела. Уочавајући да аутор мора наћи тачку ослонаца изван себе да би она постала естетски савршена појава – јунак, Бахтин наводи три типична случаја ауторовог односа према јунаку: први случај кад јунак овладава аутором (том типу припадају готово сви јунаци Достојевског, неки Толстојеви јунаци као Пјер и Љевин, Стендалови ликови и јунаци који теже „овом типу као својој граници“ кроз затворености теме). О аутобиографској ситуацији Бахтин говори онда када аутор овлада јунаком (Бахтин га именује као други случај: однос аутора према јунаку постаје делимично однос јуна-

ка према самом себи, јунак почиње одређивати сам себе, ауторов рефлекс се увлачи у јунакову душу или уста), разликујући при томе и неаутобиографску ситуацију овог типа односа. У аутобиографској варијанти (овог типа односа) јунак усваја ставове, али „пошто је усвојио ауторов завршни рефлекс, његову тотално обликујућу реакцију, јунак је чини моментом самопреживљавања и савладава је; такав јунак је незавршив, он прераста у себи свако тотално одређење као неодговарајуће, преживљава завршену целовитост као ограничење и супротставља јој неку унутрашњу тајну која не може бити изражена (...) Такав јунак је за аутора бесконачан, то јест стално се поново рађа, захтевајући све нове завршне облике које он сам разара својом самосвешћу. Такав је јунак романтизма: романтичар се плаши да себе изложи кроз свог јунака, и у њему оставља некакав унутрашњи пролаз кроз који би могао умаћи и уздићи се над својом завршеношћу“ (Бахтин 1991: 20–21). На крају, Бахтин именује трећу ситуацију, где се јунак јавља као свој аутор (самозадовољан и сигурно завршен као сви јунаци Достојевског).

Никола Грдинић ће управо истаћи да је Бахтинов допринос решавању поетичких узуса аутобиографије заснован на дијалошком решавању односа субјекат – објекат „што даље значи да није важно ко прича већ каква се идеолошка структура свету открива“, односно „није битно шта је објективна истина или оно што се као такво може утврдити, већ субјективна тачка гледишта која се разоткрива у дијалогу аутора са јунаком“ (Грдинић 2003: 673). Нема сумње да је проучавање тачке гледишта у аутобиографској прози до сада недовољно актуализована могућност њеног истраживања.

У постструктуралистичкој ери, модерне теорије издвајају аутобиографију (анализирајући однос тип – карактер), као наратив где постоји опасност једностраног и упрошћеног сагледавања предметне стварности, односно полазне приче преображене у наративни дискурс:

Ако употреба појма шииа у представљању људи које познајемо може бити оштрећујућа, таква карактеризација може представљати још већи шерет кад сами себе описујемо у наративу. (...) Схватање да постоји суштински конфликт између шииа и реалности и да употреба шииова у карактеризацији може да искриви реалну слику коју имамо о себи и о другима, представља дилему која је новијеј датума и која се јавља само у појединим културама. (...) Суврошно шоме, одсуство коришћења шииова у самоописивању може довести до огромног броја дејала у наративном приповедању које понекад измиче контроли. (Абот 2009: 221)

Полазиште за Пупиново аутобиографско дело *Са иашњака до научењака (From immigrant to inventor)* је пројекција једног изузетног животописа који сажима не само пресудне историјске тренутке деветнаестог и двадесетог века, доба научног и културног развоја, епохе либералног капитализма, развоја демократских права као темеља модерног грађанског друштва, већ се и на плану личног трагања за себеиспуњењем актуализује визија јединственог света, научног идеализма, природног и духовног засвођења,

следства, идентитета и целости *кроз њисусиство естетике у филозофији њприроде*. Казујући и самеравајући свој живот као формативно одређену аутобиографију, Михајло Пупин се (као и Августин 400. године н. е. у првој аутобиографији *Исјовести*, где приказује не своју јединственост, већ кроз своје искуство предочава типичан образац греха, покајања и искупљења у лику хришћанског преобраћеника) присећа оних кључних тренутака, преломних догађаја и искушења који се уклапају у причу о научном идеализму, илуминацији, слободи и друштвеном напретку даровитог и посвећеног појединца. У овим сегментима се огледа и темељна естетска вредност дела *Са њашњака до научењака* – живост приповедања, сликовитост и пластичност детаља, карактерна и рељефна дочараност (конструисаност) ликова утицаја из своје непосредне околине (Баба Батикин, гуслар из роднога места који је већину српских народних песама знао напамет; бивши немачки студент Билхарц, следбеник античког духа који је Пупина научио да рецитује грчке и латинске шестерце „са одговарајућим акцентом“, радници Цим и Милер, професор Кенинг), једнако је уверљива као и реминисцентно посезање за духовним парадигмама националног и најширег европског културног наслеђа и научникове дубоке хуманистичке посвећености античком врелу европске духовности (епска поезија, Његош, Љермонтов, Милтон)⁴.

Почетак свог животописа (посвећеног мајци Олимпијади), Пупин јасно дефинише:

Главни циљ моја њисања био је њриказ усјона идеализма у америчкој науци, њособно у њприродним наукама и одговарајућим њтехникама. Био сам сведок овој њосјубиној развоја, и све њишо сам до сада њаписао је њокушај да изложим своје мишљење, као сведок који о овом може с њравом да њовори. (Пупин 1979: 21)

Нема сумње да је идејна усмереност научног идеализма чврсто објединила и повезала у кохерентну целину просторно и временски удаљене тачке Пупиновог живота и пројектовану стварност његовог дела, синтетизованог у дванаест глава које доносе динамичне, сугестивне тачке свеобухватне структуре, које можемо и тематски сагледати у следу: први досељенички дани, сећање на детињство у Идвору – идентитет, преци, традиција, архетипска основа мајке, истрајност у раду и учењу – Пупин постаје студент Колумбија универзитета и стиче академску диплому (или у ширем контексту поетике наслова појединих поглавља: „Шта сам донео Амери-

⁴ У саопштењу о хеленској филозофији у Аутобиографији Михајла Пупина, Ксенија Марицки Гађански истиче стваралачки однос естетике и античке физике у Пупиновом животном и стваралачком опредељењу:

Бојим се да је мање познато да Пупин на Колумбија универзитету у Њујорку, после колеца, умало није наставио да студира грчки језик, а не математику и физику, а за обе је области добијао стипендију. Желећи да ради на добро човечанства он се одлучио за ово друго, за „божанствену филозофију“, како је, после Милтона, и он звао науку (science), у којој су га највише занимале „нове силе“. (Марицки Гађански 2009: 42)

ци“, „Тешкоће новог досељеника“, „Крај ’жутокљуначког’ шегртовања“, „Од ’жутокљунца’ до грађанина и академске дипломе“), студије на Универзитету у Кембриџу, одлазак у Берлин – стицање доктората, повратак у Америку и плодни четрдесетогодишњи универзитетски рад („Успон и делизма у америчкој науци“, „Национални савет за научна истраживања“).

Калеидоскопску мрежу међусобно повезаних прича као сегмената живота у јасној развојној фази пројектује генеративни образац *библијске мајрице духовној искони и научној идеализма*, који се као идејна потка оквирно исказује и повратно (цитатно) актуализује полазним (лајтмотивским) склопом наратива – архетипским феноменом звука и светлости, тајне проникнуте у крилу природе као најнепосреднијег водича кроз свет и учитеља духа човековог:

Светлост звезда, шћошћ волова који њасу и слабачки јецаји далекој црквеној звона, били су њоруке нових њџозорења њрема којима би се њурављали њиш мрачних лејњих ноћи њри чувању нашеј драгоценој крда. Ови знаци чинили су нам се као слајке речи неке њријателске силе која нам је њришћцала у њомоћ. Они су били једини знаци о њосћојању светџа око нас и њосћодарили су нашош свешћу док смо обавијени црним њокровом ноћи и окриљени безбројним њламћешћим звездама чували наше волове. (...) И њако су звуци и светлост били њесно њовезани у мојим њрвим размишљањима о даровима њприроде, моћи њовора и моћи сћоразумевања. Ово моје уверење ојачавала је моја мајка изговарајући речи светшћоја Јована: „У њочешћу бијаше ријеч, и ријеч бијаше у Боја, и Бој бијаше ријеч.“

Веровало сам њакоће да је и Давид, чије сам неке њсалме, захваљујући својој мајци, знао најамећ, а који је у свом дејшћсћиву њакоће био њасћир, изразио у свом девешћнаесћом њсалму моје мисли овим речима:

„Небеса казују славу божићу.“

„Нема језика, нишћи има њовора иде се не би чуо њлас њихов.“

Мислим да нема срћској дечака који није чуо за ону дивну руску њесму коју је најџсао велики руски њесник Љермонћшов, у којој се каже:

*„Ишла сам доле на друш сама,
Кроз маћлу се блисћа камени њушћ,
Ноћ је њишћа, њприрода Боја хвали,
А звезда са звездом њајшћаше...“*

Љермонћшов је био син руских равница. И он је њледао истше њламћешће звезде на црном њоноћном небу које сам и ја видео. Осећао је истшо усхићење које је Давид осешћио и које је кроз своје њсалме њренео на мене оних мојих будних ноћи њре њедесешћ јодина. (Пупин 1979: 36)

Вешто постављени семантички оквир дела поприма различите стилске валере и жанровске премисе у прожимању пасторалне и библијске слике са историјским тренутком, па се спознаја света у Пупиновој аутобиографији непосредно прожима и са матрицом идентитета, који своје извориште има у завичајном оквиру заветног памћења, традиције и нација, а комплементарно исходиште у широко постављеном луку научног идеализма кроз идеју демократије и слободе новог континента као обећаног прибежишта идеала хуманизма и научног прогреса, што се синтетизује у творачком јединству наратора/јунака у естетској активности:

И данас, када се сећим своја дејинствива у Идвору, осећам да је главни смисао духовној животи на селу одржавање и неовање старих традиција. Спознаја ових традиција била је шом свећу појребна и довољна да би разумео свој положај у свећу и у аустријском царству. Када се мој народ, под иширијархом Чарнојевићем, преселио у Аустрију и настанио у Војној граници, закључио је одређени уговор са царем Леополдом 18. Тај аустријски државни уговор звао се 'Привилеија'. По шом старом документу Срби у Војној граници имали су духовну, економску и пољопривредну аутономију. Земља која им је дата постојала је њихово власништво. (...) За ове 'Привилеије', народ је, за узвраћ, преузео на себе обавезу да брани јужне границе од турске најезде. (Пупин 1979: 27)

Трагање за феноменом звука и светлости, непосредно подстакнуто првим искуством „са пашњака“ основа је животног пута, пустоловних изазова, научног и стручног напредовања и на крају духовне целости Михајла Пупина. Доводећи у непосредну идејну раван научна достигнућа својих претходника, учитеља и узора Максвела, Фарадеја, Тиндала и Хелмхолца као врских истраживача физичких и хемијских параметара природних феномена, Пупин свако ново научно откриће исказује и као хармоничан оквир естетског античког идеала и знања као путовања небеским стубама ка озарењу, откровењу и светлости (Пупин примећује да „љубав према вечној истини води научнике на откриће за добробит човечанства“). Тиме он научну спознају доводи у непосредни контекст библијског тока као „бесмртну космичку хармонију“ заветности и недремне љубави своје мајке Олимпијаде:

Догађу овде и то да је Тиндалова оданост науци била слична оданости моје мајке вери. У њеној вери бој је био велика духовна позадина, а дела пророка и свећана била су, према њеној вери, једини извори преко којих људски разум прима свећност која осветљава ову велику духовну позадину. Ошуда је, као што сам већ рекао, постојала њена заинтересованост и изузетно знање речи пророка и животи свећана. (Пупин 1979: 171)

До својих научних сазнања, како нам у динамичном преплету, на различитим дискурзивним тоналитетима (од живог приповедног тока до поетски згуснутог или пак синтетизованог у бистром филозофско-есејистичком трактату) Пупин предочава, он долази подстакнут првим визијама (феноменом/ентитетом) *хроношом дејинствива*, али са друге стране, његов одлазак у велики свет, тежња за усавршавањем у античком духу (уз тежак рад у фабрици), те успешно школовање на Кембриџу и докторат у Берлину, непосредно су мотивисани и сазнањима која је Пупин посредно стицао ходом кроз културу (из различитих књига које су актуализовале живот и дело великих научника као духовну тежњу, парадигму и тражено следствие):

Тиндал је био једини физичар који сам икад срео, а који је лично познавао Фарадеја. Он је био Фарадејев колега у Краљевском институту низ година. Њему и Максвелу дуђујем за прва сазнања о Фарадејевој изузетној личности. Од Тиндала сам слушао приче о карактеру Фарадеја и његовом шематизацији

*научника, и то ме је јако узбуђивало. (...) Поклонио ми је и примерак своје књије „Фарадеј као иронизатор“, која се завршава речима:
„Праведан и веран вишез божји.“ (Пупин 1979: 172)*

МЕТОДИЧКА ПОЛАЗИШТА ИНТЕРПРЕТАТИВНОГ ПРИСТУПА

Данас се дело Михајла Пупина, великог научника на пољу електротехнике и физике, почасног доктора многих универзитета у свету, иноватора на пољу повећања домета простирања телефонских струја (*Пуйинови калемови*) може и литерарно сагледати управо помним ишчитавањем његове аутобиографије већ у млађим разредима основне школе. Ученици четвртог разреда имају могућност да у оквиру програмског избора и напрограмног истраживања на диференцираним сазнајним нивоима у оквиру *интентивне, симболистичке и асоцијативне интерпретације* (Абот 2009: 117) наставно актуализују највиши естетски, сазнајни и васпитни домет овог дела.

Семантичка слојевитост, тематско богатство и разуђеност предметне грађе, интенционална заокруженост хомодијегетичке позиције наратора у сложеној и хијерархизованој структури, стилска полифонија наратива (од психолошког валера романескно обликованог мајчиног лика до путописних, документарно-хронолошких, есејистичких, научно прегнантних и лирских епифанија и крајњих филозофских, онтолошких и духовних читавања) – актуализују се увек у новим дочитавањима емоционално и интелектуално ангажованог читаоца/ученика.

Стога се и планирање интерпретативног (уједно и интегративног) приступа овом делу функционално усклађује са основама имплицитне поетике, стилске полифоније, жанровских и наративних валера дискурса. Несумњиво је да је Пупинова аутобиографија идејно усмерена ка осветљавању развојне линије животног пута и научног стасавања великог истраживача, али ово дело имплицира многа значења (надилази идеолошку задатост естетском остварењу динамизма временско-просторне и наративне потке) која се генеришу из поља човековог жртвовања и озарења – идентитета и духовности у најширем филозофском и социолошком значењском контексту хармоније и синтезе.

Особеност естетског (емотивно-имагинарног) у аутобиографском дискурсу у функцији је синтетизовања, имагинативног актуализовања, дочитавања и повезивања хронологије догађаја, духа времена и сензибилитета појединца. Тако се исходна трагања у самом делу наставно актуализују следећи методичка запажања Павла Илића:

Припремање за часове на којима се намерава тумачити оваква проза подражава истраживање текста да би се проценило преовлађује ли у њему оно што је научно или оно што је литерарно, има ли у његовој структури више рационално-дискурзивне елементе или емотивно-имагинарне, да се сходно томе и од-

лучује треба ли мотивацијом ученика за наставни рад на њему деловаћи више на њихове емоције и имагинацију или на њихов интелект. (Илић 2006: 469)

ЧИТАЊЕ КЊИЖЕВНО-НАУЧНЕ И ЛИТЕРАРНО-ПУБЛИЦИСТИЧКЕ ПРОЗЕ

Како се у делима књижевно-научног проседеа прати усклађеност рационално-дискурзивног са емотивно-имагинативним елементима структуре, тако је ваљано предметност дела сагледати исказивањем низа доминантних мисли којима се сажимају поједини делови аутобиографије (што се антиципира интерпретативним, истраживачким и, што је посебно акцентовано, додатним гласним читањем пасуса и одређивањем њихове мисаоне суштине прегледом битних мисли изложених у тексту у њиховој целовитој повезаности)⁵.

Истраживачки подстицаји за интерпретативни приступ аутобиографији *Са њашњака до научењака* (издвојене тематске области) наглашавају литерарност и идејну отвореност дела у оствареној поетској духовности процесуалне форме кроз духовне путоказе научног сазнања: *Завичај, светиосавски дух, традиција – идентитет, Дејинство као феномен/ентитет и хронолош – сусрет са светом, природа звука и светлости, Слобода и научни најредак – трагање за хармонијом космоса, Научни идеализам – научно сазнање као блаослов (синтеза духовној и физичкој њоља), Завештање – дијалектичко јединство света (космос – истина, добриша, лејоша, љубав и самилост).*

У функцији полифоног семантичког актуализовања наративног света (тематског, садржајног и предметног богатства) као својеврсни паратекст (Женет) и граница наратива исказано је завршно објашњење (прототипска стварност, историјска контекстуализација одређених сегмената дела, биографске и библиографске цртице о научницима који су посредно и непосредно учествовали у Пупиновом животном и сазнајном стасавању), коментар, дипломатска преписка између Вилсона (тадашњег председника Америке) и Пупина, која сведочи о научничковој мисији утемељивача Националног савета за научна истраживања, током Првог светског рата. Свет наратива се исходишно синтетизује у обједињеној, целовитој, хуманизованој слици човека и његове будућности:

⁵ На тај начин проучавање књижевно-научног текста приближава се начину на који треба да се усваја и градиво из уџбеника и друге стручне литературе. Оваквим радом на књижевно-научном тексту ученицима се уједно демонстрира начин на који ваља систематично и рационално из уџбеника и свих стручних књига учити. Пошто овакви текстови имају и своју литерарну компоненту а она се, као што смо рекли, првенствено огледа у стилу ових дела, при њиховом наставном изучавању ваља сагледавати и њихову литерарност. Тиме се долази до закључка зашто дело које се изучава припада књижевно-научним делима. (Илић 2006: 469)

Свака природна појава има два краја: један који је у нашој свессти, а други на некој звезди која ужива у бујној снази своје младости. И као што живоина активности раних цветова и медених плодова у језну јесен, има свој почетак у даху живоина који пружа небески младожења и сјајно сунце, тако исто и свака активност на земљи, свака природна појава, једним крајем укључена у нашој свессти, почиње од даха живоина некој небеској младожење, неке лампеће звезде. Покушајте да пређете пут од једног краја до другог и видећете да на сваком његовом крају постоје лепоће које усхићују срца људи од науке. Покушајте то и више никада нећете говорити о „хладним научним чињеницама.“ (Пупин 1979: 297)

ЗАВРШНО СИНТЕТИЗОВАЊЕ

Аутобиографско дело *Са њашњака до научењака* својом структурном задатошћу, композиционом обједињеношћу наратива, стилском и значењском поливалентношћу матрице, дијалогичне „друштвене“ речи, сугерише мноштво издвојених методолошких путева којима се актуализују његове сазнајно-естетске вредности. Свеобухватан приступ, уз широко постављено поље локализовања и интегративне активности (следећи имплицитну поетику кроз морфолошку задатост дела, однос дискурса и приче као однос између временских планова текста и збивања, позиција наратора и функција коментара, тачка гледишта и аспекти света дела), развија се у низ међусобно прожетих тематских слојева, који се у динамичној и снажно актуализованој основи приче (у хронолошкој задатости приповедног пута) калеидоскопски прожимају и усмеравају доминанте интеграционих средишта као што је мајчин лик као матрица широко постављене симболичке усмерености *хронолошког дејства*, у којем се откривају многозначно, бајковито-сазнајно лице природе (која је овде у дословности и слојевитости пројекција учитеља духа човековог) и илуминација атома и електромагнетних таласа као дијалектички постављене тајне јединства духовности и физичког поља, као епифаније љубави, доброте, лепоте, истине и самилости, и дивне метаморфозе – уцеловљења и хармоније, чији смо сведоци.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Пупин (1979): Михајло Пупин, *Са њашњака до научењака*, Београд: Народна књига; Нови Сад: Матица српска.

Пупин (2005): Михајло Пупин, *Моје дејство*, Београд: Академска организација Србије, Фонд Михајла Пупина.

Пупин (2005): Михајло Пупин, *Дани науке*, Београд: АОС, Фонд Михајла Пупина.

Abot (2009): Porter H. Abot, *Uvod u teoriju proze*, Beograd: Sluzbeni glasnik.

Bahtin (1991): Mihail Bahtin, *Autor i junak u estetskoj aktivnosti*, Novi Sad: BRATSTVO-JEDINSTVO.

Бахтин (1989): Михаил Бахтин, *О роману*, Београд: Нолит.

- Божин, Милатовић (2009): Аурел А. Божин, Вук Милатовић, *Разумевање айџичној књижевной шекста и школско јосџињуће*, Зборник Института за педагошка истраживања, год. 41, 1, 2009, 165–179.
- Bužinjska, Markovski (2009): А. Bužinjska, М. Markovski, *Књижевне теорије XX века*, Београд: Službeni glasnik.
- Грдинић (2003): Никола Грдинић, Аутобиографија – проблем проучавања, *Зборник Маџице срџске за књижевности и језик*, LI, 665–674.
- Грдинић (1995): Никола Грдинић, *Ауџиобиографија – јокушај одређења*, XVIII столеће (зборник радова), Нови Сад, 1993.
- Димитријевић (1962): Радмило Димитријевић, *Теорија књижевности са примерима*, Београд: Савремена школа.
- Деретић (1997): Јован Деретић, *Поеџика срџске књижевности*, Београд: Филип Вишњић.
- Doležal (2008): Lubomil Doležal, *Heterokosmika*, Београд: Službeni glasnik.
- Eror (2002): Gvozden Eror, *Genetički vidovi interliterarnosti*, Београд: Narodna knjiga (Otkrovenje).
- Ženet (1998): Ženet Žerar, *Umetničko delo: estetska relacija*, Novi Sad: Svetovi.
- Ženet (2002): Ženet Žerar, *Figure V*, Novi Sad: Svetovi.
- Iser (2001): Wolfgang Iser, Proces čitanja (jedan fenomenološki pristup), *Novi Izraz*, god. II, knj. II, (2000/2001), br. 10–11, (preveo: Zdenko Lešić).
- Иванић (2002): Душан Иванић, *Свијеџи и љрича*, Београд: Народна књига – Алфа.
- Иванић (2008): Душан Иванић, Савремена тумачења приповијетке. у: *Тумачења књижевной дела и мејодика наставае*, приредила: Оливера Радуловић. Нови Сад: Филозофски факултет; Orpheus.
- Илић (2006): Павле Илић, *Срџски језик и књижевности у наставаной теорији и љракси*, Нови Сад: Змај.
- Juvan (2013): Marko Juvan, *Intertekstualnost*, Novi Sad: Akademska knjiga.
- Kaler (2009): Džonatan Kaler, *Teorija književnosti*, Sasvim kratak uvod, Београд: Službeni glasnik.
- Kvas (2006): Kornelije Kvas, *Intertekstualnost u poeziji*, Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Kos-Lajtman (2011): Andrijana Kos-Lajtman, *Autobiografski diskurs djetinjstva*, Zagreb: Ljevak.
- Леовац (2000): Славко Леовац, *Тракиџаџи о књижевности и умејности*, Бања Лука – Београд: Књижевни Атеље.
- Lešić (2003): Zdenko Lešić, *Novi istoricizam i kulturni materijalizam*, Београд: Narodna knjiga.
- Lešić (2008): Zdenko Lešić, *Teorija književnosti*, Београд: Službeni glasnik.
- Марицки Гађански (2009): Ксенија Марицки Гађански, *Из грџиоџи уџла*, Нови Сад: Матица српска.
- Петковић (1990): Новица Петковић, *Оџлеги из срџске џоеџике*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Riffaterre (1984): Michael Riffaterre, Intertextual Representation: On Mimesis as Interpretative Discourse, *Critical Inquirz* 11, September.
- Solar (2012): Milivoj Solar, *Teorija književnosti sa rječnikom književnoga nazivlja*, Београд: Službeni glasnik.
- Solar (2012): Milivoj Solar, *Ukus, mitovi i poetika*, Београд: Službeni glasnik.
- Тартаља (2003): Иво Тартаља, *Теорија књижевности*, Сарајево: Завод за издавање уџбеника.

Sanja Golijanin Elez
University of Novi Sad
Faculty of Education in Sombor

NARRATIVE TYPOLOGY AND FUNCTIONAL LAYERING OF STYLES – SYNCRETISM OF THE AUTOBIOGRAPHICAL DISCOURSE AS THE STARTING POINT OF INTEGRATIVE TEACHING

Summary: This paper approaches syncretism of the autobiographical discourse as the starting point of integrative teaching. The reached conclusion is that on the plan of defining the autobiographical discourse, one can immediately follow the autobiographical matrixes of the story which becomes a part of the narrative discourse of the novel for children and youth. In novels, the autobiographical discourse is directly connected to the basis of heritage, environment and the direct activity of the individual through the *chronotope of childhood*, and it is realized in various ways- as a complete occurrence which is fundamentally autobiographical or as fragmented reality, interpolared in the fictitious discursive context. Synthetic poetic originations are (basically) still fictional projections of the literary world, whereas autobiography persists as an imminent shape of literary and scientific focus (which, paradoxically, in that moment becomes fictionally determined as a narrative, but also as a cultural and historical document with more or less subjective point of view). The poetic paradigm is actualized as an interpretative hermeneutics of integrative intentions in the contemporary teaching approach to the autobiographical works of Mihajlo Pupin.

Key words: poetics of the contemporary literature for children and youth, types of narration, discourse, autobiography, matrix, text model, integrative teaching.